

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
МАКТАБГАЧА ВА БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ФАКУЛЬТЕТИ
МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ КАФЕДРАСИ

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА УСТОЗ-ШОГИРД
МУНОСАБАТЛАРИДА ИННОВАЦИОН
ЁНДАШУВ

Илмий-назарий ва амалий туплам

Бухоро-2020

Мактабгача таълимда устоз-шогирд муносабатларида инновацион ёндашув. Илмий-назарий ва амалий тўплам . “Садриддин Салим Бухорий” Дурдона нашриёти, 2020.-192 с.

Тўпламда мактабгача таълимнинг долзарб муаммолари, устоз-шогирд муносабатларида инновацион ёндашув усул ва формалари ҳақида фикр-мулоҳазалар илмий асосларда ёритилган.

Тўпламда мактабгача таълим тизимида илмий ва амалий фаолият олиб бораётган касб эгалари ва Бухоро давлат университети, мактаб ўқитувчиларининг таълимдаги ўз шогирдлар билан ҳамкорликда олиб бораётган илмий фаолияти мақолаларида ўз аксини топган.

Барча мақолалар мутахассисларнинг эксперт тақризлари асосида баҳоланган.

Бош муҳаррир

Педагогика фанлар номзоди, доцент Г.К.Хасанова

Редакторлар:

Г.Д.Ниязова, М.Б.Шарипова

Тақризчилар:

Педагогика фанлари доктори, профессор М.Х.Махмудов

Филология фанлари номзоди, доцент Қ. Р. Тўхсанов

Бухоро давлат университети Мактабгача ва бошлангич таълим факультетининг навбатдан ташқари илмий кенгашида 2020 йил 6 июн тасдиқланди.

17. Д.Ш.Мирзаева, Д.Джураева. Инновационные методы формирования познавательного интереса у детей дошкольного возраста.....91
18. Д.Ш.Мирзаева, З.Кенжаева. Дидактические игры-основа познавательной деятельности детей дошкольного возраста.....94.
19. Z.B.Jalilov, N.Sh.Hotamova. Maktabgacha ta'limda xorijiy tillarni o'rgatishning dolzarbligi.....100
20. Д.Ш.Мирзаева, Р.Мухитова. Бошланғич синф ўқувчиларда ўз фаолиятини баҳолаш ва ташхислаш кўникмаларини шакллантириш.....104
21. I.H.Rajabova, M. Muzaffarova. Nutqning tovush madaniyatini tarbiyalashning dolzarbligi va ahamiyati.....108
22. M.B.Sharipova, M.B.Sa'dulloyeva. Nutqning tinglash qobiliyatini shakllantirish metodikasi.....114
23. M.B.Sharipova, D.X.Saidova. Rusiyzabon bolalarda ravon nutqni shakllantirish usullari.....119
24. M.B.Sharipova, M.U.Jabborova. Ma'naviy mezonlar negizida yosh avlodda sharqona tarbiyani shakllantirish usullari.....125.
25. Л.Г.Расулова, З.А.Атоева, С.С.Усманова. Игры по формированию пространственных представлений у детей дошкольного возраста.....131
26. Г.У.Умарова, Г.О.Зайнуллова. Интеграция предметов, как одно из средств активизации познавательной деятельности младших школьников.....134
27. Sh.Sh.Nizomova, S.E.Nurmurodova. Bolalar adabiyotida suv obrazining badiiy talqini va o'rgatilish ahamiyati.....139
28. Г.Ш.Рахмонова, М.Н.Насруллоева, З.У.Рахимова. Таълим ислохотларида шахс камолоти ва унда бўлажак ўқитувчининг компетентлиги.....144
29. N.N.Hamroyeva, D.Hikmatova. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar nutqini o'stirishda tarixiy shaxslarni o'rgatishning ahamiyati.....151
30. Г.Б.Эргашева, М.У.Хожиева. Использование инновационного метода в развитии у детей дошкольного образования.....153
31. N.A.Hamroyeva, U.Sh.Shodiyeva. Maktabgacha ta'lim tizimida bolalar faoliyatini tashkil etish samaradorligini oshirishning ahamiyati.....161

- уроки, на которых не применяется интеграция обучения, но готовят к последующим – обобщающим;

- итоговые уроки с широким применением интегрированных видов деятельности, присущих тем дисциплинам, что изучаются как самостоятельные предметы.

Тематическое единство дидактического материала создаёт мотив деятельности, даёт возможность объединить процесс познания родного языка с духовной жизнью ребёнка. Благодаря такой организации познания каждому ученику программируется путь от действий, общих с учителем, одноклассниками, – к самостоятельным; от деятельности подражания через конструктивную – к творческой.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зверев, И.Д. Максимова, В.Н. Межпредметные связи в современной школе. – М.: Педагогика, 1981.
2. Зорина, Л.Я. Интегрированные предметы естественнонаучного цикла / Современная дидактика: теория – практике / Под научной редакцией И.Я. Лернера, И.К. Журавлёва. – М.: ИТП и МИО РАО. 1993.
3. Иванова, И.Н. Реализация идеи интеграции науки в системе базового образования // Начальная школа. – 1993. - № 2.
4. Попова, А.И. Элементы интегрирования на уроках чтения // Начальная школа. – 1990. - № 9.

BOLALAR ADABIYOTIDA SUV OBRAZINING BADIY TALQINI VA O'RGATILISH AHAMIYATI

*Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi Nizomova Shoxista
Shodiyevna, 14-2MT-18 guruh talabasi Nurmurodova Sevara Erkin qizi*

Kalit so'zlar: *Maktabgacha ta'lim, salohiyat, muloqot, adabiyot, suv, bolalar dabiyyoti, badiiy talqin.*

Ключевая слова: *Дошкольное образование, потенциал, общение, литература, вода, детская литература, художественная роспись.*

Keys words: *preschool education, ability, enter course, literature, water, children's literature, artistic interpretation*

Аннотация: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar adabiyotida suv obrazining badiiy talqini ifoda etilgan.*

Аннотация: *В данной статье описывается художественное выражение водных образов в детской литературе дошкольного возраста.*

Annotation: *This article describes the artistic expression of water imagery in pre-school age children's literature.*

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar adabiyotida suv obrazining badiiy ifodasi ko'pgina go'zal an'analar bilan bog'liq. Ko'pgina mamlakatlarda suvga bag'ishlangan qator ritual tadbirlar mavjud. Ammo bunday tadbirlar qaerda o'tkazilmasin, ularning mohiyati va mazmuni bir-biriga yaqin. Faqat ular har bir millatning o'ziga xos urf-odatlar va folkloriga uyg'un holatda tashkil etilishi kuzatiladi. Suvga aloqador marosimlarni ikki tipga ajratib o'rganish mumkin:

- 1) Suvga aloqador mavsumiy marosimlar.
- 2) Suvga aloqador oilaviy-maishiy marosimlar va udumlar.

Suvga aloqador mavsumiy marosimlardan eng mashhuri va an'anaviysi "Sust xotin" marosimidir. Qadimda odamlar qurg'oqchilik yuz bersa, suv tangrisi borligiga ishonib, uning sha'niga shu marosimni tashkil qilganlar. Sust xotin "Avesto"dagi suv ma'budasi Tishtriya timsolini ifoda etadi. Suv hosildorlik tushunchalari bilan bog'liq hodisa bo'lgani sabab suv tangrisi Tishtriya ham "bolalash, ko'payish" tushunchasi bilan bog'liq ayol jinsi bilan bog'lab tassavur qilingan. Sust xotin bahor mavsumi qurg'oqchilik bilan kelsa o'tkaziladigan "Yomg'ir chaqirish" marosimidir. Bunday marosim juda ko'p xalqlarda bor. Ammo u har bir xalqda o'ziga xos o'tkazilishi kuzatiladi. Har bir xalqning yomg'ir chaqirish marosimi bir-biridan farq qiladi. Shunday bo'lsa-da, ularning barchasi yagona maqsad va yagona mavzuga, ya'ni suvni

muqaddaslashtirish va e'zozlash, unga muhtojlik tuyish g'oyasiga qaratilganligi bilan umumiylik kasb etadi.

“Sust xotin” marosimini o'tkazish orqali odamlar suv tangrisidan yog`in-sochin bo'lishini va ekilgan ekin-tikinga zarar etmasligini so'rashgan.

Arxeolog olimlarning aniqlashicha, yomg`ir chaqirish marosimining kelib chiqishi neolit va bronza davriga borib taqaladi. Chunki, qadimda odamlar yada (jada) toshi vositasida yomg`ir chaqirish marosimini o'tkazganlar. Bu yomg`ir chaqirishning ilk ko'rinishi bo'lib, keyinchalik uning boshqa yana bir ko'rinishi sifatida “Sust xotin” marosimi kelib chiqqan. Sust xotin suv yoki yomg`ir tangrisi obrazini o'zida ifoda etadi. Xalq Sust xotinga iltijo qilish orqali suv va yomg`ir tilashgan. Bu marosim yurtimizning turli go'shalarida turlicha ko'rinishlarda, hatto turlicha nomlar bilan o'tkazilgan, lekin marosim jarayonida, albatta, “Sust xotin” qo'shig`i kuylanishi ularni bir-biriga bog`lab turadi. Taniqli o'zbek folklorshunosi B.Sarimsoqov o'zbek yomg`ir chaqirish marosimi haqida ma'lumot berar ekan, avvalo, uning tarixan qadimiyligini, turli joylarda turlicha atalishini bildirib, bu marosim Buxoro viloyatining Qorako'l va Olot tumanlarida “Chala xotin” deb, turkmanlarda “Syuyt xatin”, tojiklarda esa “Sust momo” yoki “Ashaglen” deb yuritilishini aytib o'tadi. “Sust xotin” – osmon suvlari tangrisi Tishtriyaning xalq o'rtasida fonetik o'zgarishlarga uchrab Tishtriy, Tusht, Sustr va nihoyat Sust xotin shaklini olgan namunasidir.⁷

Sharqiy Yevropadagi Bolqon xalqlari orasida yomg`ir chaqirish marosimi Peperuda (Kapalak) nomi bilan qizlar o'rtasida o'tkazilgan. Qizlar yig`ilishib, bitta qizni Peperuda qilib tayinlashgan va uni yam-yashil barglar, shoxalar bilan bezashgan. So'ngra qizlar kapalak atrofida qo'shiq kuylab, bir uydan ikkinchi uyga borishgan va xudodan yomg`ir so'rashgan. Ular qaysi uy oldida to'xtashsa, xonadon egasi shirinliklar va suv bilan siylagan. Sibirda ham shunga o'xshash marosimlar mavjud. Faqat unda kapalak qiz atrofini o'rab olgan qizlar, ajdodlaridan madad so'rab qabristonga borishadi va qabrlar ustiga suv sepishadi.

⁷ Саримсоқов Б. Ўзбек маросим фольклори. – Т.: Фан, 1986. – Б.65.

Germaniyaning turli tumanlarida, o'g'il bolalar suv qushiga o'xshab kiyinishgan. Ba'zida bolalar botqoq barglari va shox-shabbalaridan suv qushi yasashib, keyin uni ko'chalarda ko'tarib yurishgan. Qushni ko'tarib olgan bolani suv bilan siylashgan. Kavkazda yomg'ir xudosi obrazida chiqqan kishining ustidan suv quyiladi. Ular bir uydan ikkinchi uyga qo'shiq kuylab borishadi va ularga turli ovqatlar berishadi. O'zbek "Sust xotin" marosimining o'tkazilish tartibi ham turli joylarda turlichadir. B.Sarimsoqov uning to'rt variantini, M.Jo'rayev esa olti variantini aniqlab izohlagan.⁸ Ammo ularning mushtarak jihati hamma joylarda ham ayollar tomonidan o'tkazilishidir.

Navoiy va Buxoro viloyatlarida yomg'ir chaqiruvchilar qo'g'irchoq yasashgan. Ular har bitta uyga shu qo'g'irchoqni baland ko'targan holda "Sust xotin" qo'shig'ini kuylagancha kirib borishgan. Xonadon egalari esa ularning ustiga suv sepib, sadaqa berishgan. Shu marosimdan boshqa holatlarda odamlarning bir-biri ustiga suv sepishi yomon irim qilingan. Bu narsa shu odamlar orasiga sovuqchilik tushishiga olib keladi, deb qaralgan.

B.Sarimsoqov ma'lumotlarida "Sust xotin" marosimi o'ndan ortiq ayollar tomonidan belgilangan kunda va soatda qo'g'irchoq bilan o'tkazilishi aytiladi. Ayollar qo'g'irchoqqa qari ayol ko'ylagani kiydirib, ulardan biri bu qo'g'irchoqni balandroq ko'tarib olgan holda oldinda yurib, boshqalari unga ergashib qishloq yoki mahalla bo'ylab xonadonlarga birma-bir kirib chiqqa boshlashgan. Ular qaysi xonadonga kirmasin, albatta, yomg'ir chaqirishga aloqador marosim qo'shiqlarini kuylashgan. Odamlar ularni xush kayfiyat bilan kutib olib, olqishlashgan. Yomg'ir chaqiruvchilarga uy egalari bug'doy berishgan yoki suv sepishgan. Keyin shu yig'ilgan bug'doydan halisa va halim pishirib, odamlarga tarqatilgan.

Folklorshunos A.Musaqulov aytganidek: "Jahonning deyarli barcha xalqlarida go'daklar va kelinchaklarni ritual cho'miltirish, marhumni yuvish

⁸ Жўраев М. Ёмғир ёғдириш маросимлари // Ўзбек мавсумий маросим фольклори. – Т.: Фан, 2008. – Б.160-185.

odati borki, bu ham suv kulti va uning magik kuchiga inonch bilan bog'liq. Bu cho'miltirish va yuvishlar parstial magiya qonuniyatiga ko'ra, suvdan o'tish bilan teng bo'lib, go'dak, kelinchak, marhumning mohiyati o'zgarganligi, bir dunyodan ikkinchi olamga o'tayotganligini anglatadi".⁹

Odatda, chaqaloq tug'ilib, 10-12 kunga to'lgach, uni birinchi marta ritual (marosimiy) cho'miltirish tashkil qilingan. Bu marosim orqali bolani shunchaki ozoda tutishgina emas, balki chaqaloqning butun umri davomida dard-alam ko'rmay, rohat farog'atda yashashi ko'zda tutilgan. Bu orzu-istak shu marosim ijrosi jarayonida aytiladigan aytim-olqishlarda ham o'z tajassumini topgan:

Suv log'ar, bacha-farbeh,
Bolaning taniga malham bo'lsin suv,
Bolaning tanidan nopoklikni yuv.
Hamma vaqt rohatlikda bo'lsin shu bolam,
Ko'rmasin sirayam hech dardu alam.

Xullas, bunday aytim-olqishlarda chaqaloqning kun sayin semirib, shiddat bilan sog'lom o'sishi orzusi yetakchi motivdir. Chaqaloqni cho'miltirish ko'p hollarda beshik to'yiga muqaddima bo'lib, aslida bola ana shundan keyin beshikka solingan. Bolani beshikka bog'lash marosim sifatida tantanali nishonlanadi. Uning o'ziga xos an'analari bo'lib, hamon davom etib kelmoqda. Maktabagcha ta'lim yoshidagi bolalarni badiiy adabiyotga muhabbat ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarni anglash, vatanga munosib farzand bo'lish hissini uyg'otishda xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Саримсоқов Б. Ўзбек маросим фольклори. – Т.: Фан, 1986. – Б.65.
2. Жўраев М. Ёмғир ёғдириш маросимлари // Ўзбек мавсумий маросим фольклори. – Т.: Фан, 2008. – Б.160-185.

⁹ Мусақулов А. Ўзбек халқ лирикаси. – Т.: Фан, 2010. – 308 б.